

Burgerschap, van concept kerndoelen naar leerlijnen.

Dit artikel is een reflectie op de nieuwe concept kerndoelen voor burgerschap en een aanzet tot leerlijnen gebaseerd op deze kerndoelen. Maar wat is burgerschap nu precies? Burgerschap is een breed begrip waarvan niet altijd duidelijk is wat er mee bedoeld wordt. We beginnen met een korte verkenning. Op de site van de onderwijsinspectie staat:

Bevordering van actief burgerschap en sociale cohesie is belangrijk. Daardoor kunnen mensen, jong en oud, in Nederland op een prettige manier samenleven. Burgerschapsonderwijs draagt daaraan bij door het bevorderen van kennis over de basiswaarden van de democratisch rechtsstaat en het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die daarvoor nodig zijn.

Bij het peilonderzoek over burgerschap worden burgerschapskennis, -vaardigheden en -attitude in kaart gebracht voor vier sociale taken:

1. *democratisch handelen*
2. *maatschappelijk verantwoordelijk handelen*
3. *omgaan met conflicten*
4. *omgaan met verschillen*

Het SLO heeft de opdracht gekregen om nieuwe kerndoelen te formuleren. In de startnotitie van het SLO over burgerschap staat vermeld:

Door de toenemende aandacht voor burgerschap in onderwijs, media en samenleving, is er in de loop der jaren steeds meer discussie ontstaan over wat nu eigenlijk onder burgerschap valt en wat juist niet. Het duiden en afbakenen van burgerschap is vertroebeld door deze discussie en zorgt ervoor dat veel maatschappelijke en onderwijs-gerelateerde kwesties onder de noemer burgerschap worden geplaatst.

Ze komen daar zelf tot deze definitie:

Burgerschapsonderwijs draagt bij aan het ontwikkelen van het vermogen en de bereidheid om binnen de kaders van de democratische rechtsstaat een bijdrage te leveren aan de instandhouding of verdere ontwikkeling van een democratische cultuur.

In het voorwoord bij de conceptkerndoelen staat dan:

Burgerschapsonderwijs draait om de kennis, vaardigheden en ervaringen die leerlingen opdoen met betrekking tot de diverse en democratische samenleving. Ze moeten zich bewust worden van hun mogelijkheden om, samen met anderen, bij te dragen aan deze samenleving en een democratische cultuur. Het gaat niet alleen om de maatschappij, maar ook om onze planeet, met aandacht voor de wederzijdse relatie tussen mens en ecosystemen, nu en in de toekomst.

Hier is dus het element planeet en ecosystemen aan toegevoegd, het SLO lijkt hier zelf dus ook voor vertroebeling van de discussie te zorgen. Er worden dan drie onderdelen genoemd, kennis, vaardigheden en ervaringen. Ervaringen vind ik wel lastig, het verschilt per leerling hoe hij of zij iets ervaart. Dan is de indeling in kennis en vaardigheden of houding toch wat scherper. Met dit in gedachten bekijken we de opzet van de concept kerndoelen.

Kennis of houding?

Uiteindelijk gaat het er natuurlijk om dat iedereen zich op een goede manier gedraagt in de maatschappij, met respect voor elkaar en voor andere meningen. Daarbij gaat het dan vooral om welke houding of attitude je hebt. We willen allemaal graag met respect behandeld worden en hechten bijvoorbeeld aan de vrijheid van meningsuiting, allemaal houdingsaspecten.

De vraag is echter hoe je daar uitkomt. Door dit vaak tegen iemand te zeggen en hem hiertoe aan te sporen, of door iemand te vertellen waarom en hoe de maatschappij functioneert. Wat mij betreft is kennis hier de sleutel in het onderwijs, meer nog dan het sturen op een houding of attitude. Als je iets weet over het functioneren van een dictatuur bijvoorbeeld, met alle onderlinge controle en de

terreur, zul je vanzelf begrijpen dat de macht leggen bij één partij niet zo'n goed idee is. Als je iets begrijpt van verschillende belangen bij het uitbreiden of inkrimpen van een luchthaven zul je na gaan denken over hoe dit op een eerlijke manier besloten kan worden. Het gaat dan dus vooral over kennis van het functioneren van een democratie of maatschappij in het algemeen. Bij het formuleren van de conceptkerndoelen hebben de houdingsaspecten echter wel een grote plek gekregen. Het onderdeel kennis komt er wat bekaaid vanaf. Ik heb de kennisgerichte doelen uit de concept kerndoelen hier even apart benoemd, gevolgd door de houdingsdoelen. Even los van de doelregels zelf, dus enigszins uit de context, maar wel goed voor het overzicht.

Kennisdoelen

- kennis over hoe de grondwet diversiteit in geloofs- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en beperkingen beschermt;
- kennis over de ontwikkeling en de betekenis van de democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- kennis over het belang van de grondwet, kinder- en mensenrechten ter bescherming van vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- kennis over taken, rollen, rechten en plichten van burgers in de samenleving;
- beschrijven hoe in een democratie macht en invloed worden uitgeoefend;
- benoemen van vormen van inspraak en besluitvorming in dagelijkse situaties;
- oriënteren op maatschappelijke initiatieven, bewegingen en organisaties;

Houdingsdoelen

- zorgen voor een veilige schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en inclusie;
- aanbieden van activiteiten die de betekenis van democratische waarden laten zien;
- stimuleren van kritische denkvaardigheden, morele en ethische oordeelsvorming en het offline en online respectvol communiceren daarover;
- samen met leerlingen vormgeven van een democratische cultuur;
- inschatten en bespreken van situaties die racistisch, discriminerend of stereotyperend zijn;
- verkennen van en reflecteren op de eigen offline en online identiteit in relatie tot anderen;
- in gedrag rekening houden met ervaringen en perspectieven van anderen.
- verkennen van de grenzen aan vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- verkennen op basis van morele en ethische perspectieven wat rechtvaardigheid en verantwoordelijk handelen betekent voor jezelf;
- afwegen hoe het eigen handelen effect heeft op de omgeving en het welzijn van anderen, nu en in de toekomst.
- benoemen en waarderen van de eigen bijdrage aan de samenleving in dagelijkse situaties;
- verkennen van de eigen mogelijkheden om maatschappelijke betrokkenheid vorm te geven.
- communiceren op een respectvolle wijze;
- leren omgaan met de wensen en de stem van de minderheid in besluitvormingsprocessen;
- reflecteren op proces en uitkomsten van inspraak en besluitvorming in de schoolomgeving.
- benoemen welke belangen en perspectieven een rol spelen binnen actuele, maatschappelijke en planetaire vraagstukken;
- uitdrukken van persoonlijke idealen en opvattingen;
- reflecteren hoe de eigen identiteit en waarden het handelen kunnen beïnvloeden;
- verkennen welke individuele en collectieve bijdragen aan oplossingen mogelijk zijn.

Er staan ook veel opdrachten in deze conceptkerndoelen, zoals het *aanbieden van activiteiten die* etc. Kerndoelen zouden toch vooral moeten gaan om doelen die je wilt bereiken, niet om het formuleren van activiteiten die leiden tot dat doel, dat is aan de scholen zelf.

De formuleringen

Een kerndoel zou volgens mij geformuleerd moeten worden in de vorm van kennis, of een verworven vaardigheid, een doel dus dat je wilt bereiken. In ieder geval niet in de vorm van een actie of

uitvoering, dan is het geen doel maar een activiteit. De doelzinnen op een rij, daarbij door mij schuingedrukt de woorden die duiden op een activiteit:

De school *zorgt voor* een democratische cultuur.

De leerling *handelt respectvol* vanuit kennis over een diverse samenleving.

De leerling *geeft aan* hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden.

De leerling *verkent* verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.

De leerling *verkent* hoe die democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven.

De leerling *weegt af* welke mogelijkheden die heeft om ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen.

Alleen *geeft aan* zou je kunnen lezen als *kan omschrijven* o.i.d., dat gaat in de richting van een doel, de andere onderdelen zijn activiteiten of het opzoeken van informatie ergens over, maar zijn geen doel. Het lijkt in deze formuleringen dus vooral te gaan om het onderzoeken en nadenken. Dat is op zich goed, maar als kerndoel ook wel erg mager.

In het grote geheel lijkt het toch steeds te gaan op het sturen op een bepaalde houding, gekoppeld aan activiteiten. Het lastige hierbij is dat ik die houding wel onderschrijf in de meeste gevallen, maar dat het op deze manier verplicht stellen van zo'n houding misschien wel juist niet leidt tot het ontwikkelen van die houding.

Conclusie en aanzet tot leerlijnen

Het is niet eenvoudig om een helder beeld te krijgen van wat er nu van de scholen wordt verwacht met deze concept kerndoelen. Toch zullen we het hiermee moeten doen, er van uitgaande dat deze conceptkerndoelen ook daadwerkelijk worden vastgesteld door de Tweede Kamer. In sommige onderdelen ga ik in het beschrijven van de leerlijn misschien verder dan wat het SLO nu voorstelt, vooral op het gebied van de kennis van de maatschappij. Daarnaast is het goed om je te realiseren dat veel burgerschapsonderwijs nu ook al zit in andere onderdelen zoals geschiedenis (het ontstaan van Nederland, de grondwet etc), dus dat veel kennis ook al op andere plekken wordt aangeboden. Ook de houdingskant, namelijk hoe je je als leerling gedraagt zit al deels bij sociaal emotionele ontwikkeling en bij de opvoeding in het algemeen. Hiervoor hoeven we wat mij betreft geen expliciete doelen op te stellen. Burgerschapsonderwijs is daarbij voor een deel ook gewoon aantonen van wat je al doet bij andere vakken. Met dit in gedachten hebben we nieuwe leerlijnen geformuleerd, deze zijn uiteraard in concept. De nieuwe leerlijnen zijn te vinden op www.nieuwleren.nl/leerlijnen